

Exeter. Foto: Johan Graus

ONDERDOMPELING

Naar effectiever taalonderwijs

In hoeverre levert de praktijk van twee of drie uur mvt-onderwijs, verspreid over de hele week, maximaal rendement bij leerlingen op? Is het niet effectiever om deze uren meer te clusteren? Hetzij in blokken, hetzij door periodisering, hetzij door middel van onderdompeling?

Virna-Lizza Sol

De laatste jaren duikt in het moderne vreemde talenonderwijs in Nederland regelmatig de term 'onderdompeling' op. Dit is de letterlijke vertaling van het Engelse woord 'immersion'. Hiermee worden situaties bedoeld waarin een leerling gedurende langere tijd zeer intensief aan een vreemde taal wordt blootgesteld; leerlingen en docenten communiceren nagenoeg volledig in de leren taal.

CPS heeft in opdracht van het ministerie van Onderwijs onderzoek gedaan naar mogelijkheden om de effectiviteit van het onderwijs in de moderne vreemde talen te vergroten door middel van 'immersion education'. Hiervoor is in eerste instantie een literatuuronderzoek gedaan naar het begrip 'immersion education'. Daarnaast is, op basis van de resultaten van het literatuuronderzoek en in samenwerking met een startende vo-school, het Vathorst College in Amersfoort, een scenario opgezet waarbij leerlingen uit de onderbouw een moderne vreemde taal leren door middel van onderdompeling. In

dit artikel zal ik niet alleen stilstaan bij de belangrijkste aspecten uit het literatuuronderzoek, maar ook bij de aandachtspunten voor het invoeren van onderdompelingsonderwijs. Tot slot wordt er gekeken naar de vertaling ervan in de praktijk.

Onderzoek naar onderdompeling

Uit verschillende onderzoeken in landen die veel ervaring hebben met 'immersion education', zoals Finland, Australië en Canada, is naar voren gekomen dat deze vorm van vreemdetalenonderwijs effectiever lijkt te zijn dan 'traditioneel' talenonderwijs. Volgens de onderzoekers is het niveau van de receptieve vaardigheden (lezen en luisteren) bij leerlingen in een onderdompelingsonderwijsprogramma nagenoeg even goed ontwikkeld als dat van native speakers. Ook de productieve vaardigheden (spreken en schrijven) zijn goed ontwikkeld, hoewel deze vaardigheden zelden hetzelfde niveau hebben als dat van native speakers.

Naast bovengenoemde conclusies zijn er interessante punten uit het literatuuronderzoek naar voren te

halen die meegenomen kunnen worden bij het opzetten van een onderdompelingstraject op een school. Een andere conclusie van de onderzoekers is namelijk dat het leren van een taal positief wordt beïnvloed als de leerling in staat wordt gesteld om veel te spreken in de taal, bij voorkeur over onderwerpen die aansluiten op de belevingswereld van de leerling dan wel realistisch zijn. Maar niet alleen output is van belang. Ook de toegang tot voldoende begrijpelijke input in de doeltaal is een noodzakelijke voorwaarde voor het verwerven van een taal.

De inhoud van de nieuwe taal (de boodschap) is dan overigens in eerste instantie belangrijker dan correct taalgebruik. Dit betekent echter niet dat grammatica geen rol meer zou spelen. Integendeel. Uit genoemde onderzoeken blijkt dat onderdompeling zonder aandacht voor de vorm van de taal of voor correctheid van productief taalgebruik weliswaar leidt tot een hoge vloeiendheid, maar ook tot een aanzienlijk minder hoge nauwkeurigheid. Leerlingen die naast input ook grammaticaonderwijs krijgen, vorderen blijkbaar sneller,

bereiken een hoger niveau en kunnen gecompliceerdere taaluitingen produceren, waarbij ze minder fouten maken dan leerlingen die alleen inhoudsgerichte input-verwerking hebben gehad.

Een laatste punt uit het literatuuronderzoek dat de moeite van het vermelden waard is, is het effect van het integreren van een vreemde taal in andere vakken. Dit levert namelijk betekenisvolle, authentieke en communicatieve situaties op voor de leerling.

Aandachtspunten binnen een onderdompelingstraject

Uit bovenstaande blijkt dat onderdompelingsonderwijs een sterk communicatief karakter dient te hebben. Een belangrijk aandachtspunt dat niet zozeer uit het onderzoek naar voren is gekomen, maar wel essentieel is voor het opzetten van een onderdompelingstraject is de organisatie van het onderwijs (denk bijvoorbeeld aan een rooster waarbij de uren voor een bepaalde taal worden geconcentreerd in een bepaalde periode). Die lijkt nogal wat veranderingen teweeg te brengen, maar onderdom-

De rol van de docent is anders; hij is in dit leerproces eerder een coach of begeleider dan een dirigent of kennisoverdrager

peling kan stapsgewijs worden ingevoerd; het is dus niet noodzakelijk om het curriculum volledig op zijn kop te zetten. De invoering kan geleidelijk worden gerealiseerd en op de eigen schoolcultuur worden afgestemd.

Ook de volgende aspecten zijn van belang bij het ontwerpen van een onderdompelingstraject. Ten eerste het ontwikkelen van een eenduidige visie op het verwerken van een taal waarbij de leerling met zijn specifieke behoeften en capaciteiten centraal staat. Dit heeft tot gevolg dat de inhoud die door de docent wordt overgedragen bestaat uit een flexibel aanbod van informatie, afgestemd op de leerling. Het gaat dus niet meer om een van tevoren vastgestelde en geordende hoeveelheid kennis. Dit brengt met zich mee dat de docent, om tegemoet te kunnen komen aan differentiatie en aan de sterk communicatieve aanpak, van meer dan alleen de leergang gebruik zal moeten maken. Internetbronnen, kranten, tijdschriften, folders, taaltaken uit het Europees Taalportfolio, zelfgemaakte taaltaken, opdrachten op internet (talenquests bijvoorbeeld), maar ook spelletjes, puzzels, flashcards, programma's als *Tell me more* en *Teach 2000* vormen een goede aanvulling. Met deze hulpmiddelen kan de leerling op een gevarieerde manier bezig zijn in en met de doeltaal.

Ten tweede is de rol van de docent anders. Hij is in dit leerproces eerder een coach of begeleider dan een dirigent of kennisoverdrager. De leerling zal moeten worden geïnformeerd over de reden waarom de school voor onderdompeling heeft gekozen, over de rol en de verantwoordelijkheid die de leerling heeft in zijn eigen leerproces en de rol en de verantwoordelijkheid van de docent en andere begeleiders zoals de native speaker en/of de taalassistent. Daarnaast moet de leerling van tevoren weten welke doelen, gekoppeld aan de niveauomschrijvingen van het Europees Referentiekader (ERK), worden nagestreefd en wat de gevolgen zijn als deze doelen niet worden gehaald. Inzicht in dit kader is dus onontbeerlijk evenals inzicht in het Europees Taalportfolio, waarin de bewijzen van de gehaalde doelen kunnen worden opgeslagen en de taalontwikkeling van de leerling bijgehouden kan worden.

Vertaling naar de praktijk

Wat betekenen deze aandachtspunten nu concreet? Hoe zou je deze kunnen vertalen naar de praktijk? Het opzet-

ten van een onderdompelingsstructuur leidt er in ieder geval toe dat er een ander rooster opgezet moet worden voor de talen. Hier zijn vele variaties in te bedenken. Het Vathorst College heeft er bijvoorbeeld in eerste instantie voor gekozen om in de brugklas de moderne vreemde talen in blokken van 9 weken aan te bieden gedurende 3 uur per dag; de aangeboden talen waren Engels, Frans, Duits en (facultatief) Spaans. Dit zou ook anders kunnen: bijvoorbeeld blokken van zes weken gedurende anderhalf uur per dag.

Aan het begin van een onderdompelingperiode dient de leerling op de hoogte gebracht te worden van het hoe, wat en waarom van de komende onderdompeling. Er wordt immers van de leerling meer zelfstandigheid in en betrokkenheid bij zijn eigen leerproces verwacht. Dit kan door middel van een handleiding via een (week)overzicht, waarin omschreven staat welke doelen hij minimaal moet hebben behaald aan het einde van de onderdompelingperiode. Tevens kan hierin beschreven worden welk materiaal hij waar kan vinden, welke thema's wanneer aan de orde komen, wanneer hij met de native speaker kan oefenen et cetera. De handleiding is dan een soort kader waarbinnen een leerling de ruimte heeft om keuzes te maken. Deze keuzes kunnen bijvoorbeeld betrekking hebben op de volgorde van de vaardigheden waaraan hij wil werken. Deze handleiding dient bekend te zijn bij alle betrokkenen: docent, taalassistent, native speakers en leerlingen.

WAAR VIND IK EEN NATIVE SPEAKER?

Er zijn verschillende mogelijkheden:

- In de eigen omgeving of die van de leerlingen; het is vaak verrassend om te merken hoeveel mensen wel iemand kennen die native speaker is van een bepaalde taal. Vaak wordt al een beroep op hen gedaan bij de uitvoering van een taaldorp; vraag hen ook eens om aan uw reguliere lessen mee te werken! Het is dan wel zaak om hen goed te instrueren ten aanzien van wat er van hen verwacht wordt.
- Via het Europees Platform: <www.europeesplatform.nl>, 'PITON'.
- Via de lerarenopleiding van de hogeschool of universiteit bij u in de buurt; de Hogeschool van Utrecht heeft bijvoorbeeld in 2006 een project uitgevoerd 'Native speakers in de les'.

De leerling dient zo veel mogelijk blootgesteld te worden aan de doeltaal. Dit kan als de begeleiders (docent/tutor, native speaker en de taalassistent) voornamelijk in de doeltaal spreken en authentiek materiaal gebruiken. Het doel van de eerste onderdompelingperiode van een bepaalde taal is om de leerlingen zo veel mogelijk tot output te laten komen in de vorm van bijvoorbeeld dialogues. Het zou dan ook goed zijn als de leerling met grote regelmaat, bijvoorbeeld elke dag, gespreksvaardigheid in een klein groepje met een native speaker kan oefenen. De output is gekoppeld aan de 'can do-statements' van het ERK. Voor elke leerling geldt dat er per onderdompelingperiode aan een minimum aantal 'can do-statements' gewerkt moet worden. Het oefenen met de native speaker kan uiteraard ook gericht zijn op de verbetering van de uitspraak.

Volgorde

Als onderdompeling wordt ingevoerd wanneer leerlingen nog (redelijk) aan het begin van een te leren taal staan, is het belangrijk dat er veel aandacht wordt besteed aan woordenschatuitbreiding, bijvoorbeeld door het aanmaken van woordwebs, het gebruik van flashcards en spelletjes. Ook is het belangrijk dat er aandacht wordt besteed aan het aanleren van simpele zinnestukjes of chunks, oftewel vaste woordcombinatie zoals 'Guten Tag' of 'Je m'appelle'. Dat de leerling hierbij grammaticale fouten maakt, is niet erg; het gaat erom dat de boodschap overkomt. In een latere fase krijgt de grammatica een grotere rol toebedeeld, hoewel in het vmbo minder groot dan in het vwo. De eerste fase van de onderdompeling staat overwegend in het teken van spreekvaardigheid, luistervaardigheid en in mindere mate leesvaardigheid. Schrijfvaardigheid komt pas in het leerjaar erna nadrukkelijker in beeld.

De beoordeling heeft vooral betrekking op het leerproces. De beoordeling kan gedaan worden door de docent, de native speaker, de taalassistent of wellicht door een medeleerling aan de hand van taken en de daarbij behorende beoordelingsrubrieken. Een beoordeling kan tussentijds gedaan worden om te zien hoe ver een leerling is in zijn leerproces, maar ook aan het einde van een onderdompelingperiode, bijvoorbeeld in de vorm van een taaldorp, zoals op Vathorst gebeurt.

In de periode dat de taal niet intensief wordt gegeven kan de school een zogenaamd 'onderhoudsprogramma' aanbieden. Een leerling die er niet in geslaagd is om de gestelde doelen te halen, zal dat in het onderhoudsprogramma alsnog moeten doen door middel van opdrachten, alvorens verder te kunnen. Voor de andere leerlingen die wel de gestelde doelen hebben gehaald, zijn er

herhalings- en uitbreidingsopdrachten afhankelijk van wat de leerling wil. De leerling krijgt van zijn docent dan bijvoorbeeld één keer per week een opdracht, uit te voeren in de keuzewerktijd, in de betreffende taal (om deze bij te houden dan wel te verdiepen). Het ideale onderhoudsprogramma wordt echter verkregen wanneer de leerling een taal moet toepassen in vakoverstijgende projecten of in leergebieden. In het eerste leerjaar op het Vathorst bleek het te hoog gegrepen te zijn om dergelijke combinatieopdrachten te ontwikkelen, aangezien de nadruk op de productieve vaardigheden lag en een stuk minder op lezen. Daarom werd gebruikgemaakt van taaltaken die losstonden van de vakoverstijgende thema's die op dat moment aan bod kwamen, maar wel gerelateerd waren aan het taalniveau van de leerling aan het einde van de onderdompelingperiode.

Voorwaarden

De ervaringen op het Vathorst leren dat het succesvol invoeren van een onderdompelingstraject staat of valt met een goede afstemming tussen de verschillende actoren: tussen schoolleiding en docenten (om ervoor te zorgen dat het jaarrooster goed in elkaar zit), tussen docenten onderling (docenten van één taal, maar ook van meer mv't's als het een gezamenlijk project wordt), tussen docent en 'assistenten' (stagiaires, native speakers, taalassistenten; wat is hun rol, welke instructies krijgen zij?). Ook moet duidelijk zijn voor de leerlingen wat de verwachtingen en deadlines zijn voor het programma dat zij af moeten ronden in de onderdompelingperiode en wat eventuele consequenties daarvan zijn tijdens de onderhoudsperiode. De docent is in dit alles een spin in het web; wellicht in een andere rol dan hij gewend is, maar wel in een uitdagende rol om het talenonderwijs effectiever te maken voor zijn leerlingen! ■

NOOT

Het moge duidelijk zijn dat deze voorbeelden gebaseerd zijn op de ervaringen op één pilotschool die de onderdompeling redelijk fors heeft ingezet. Dit wil echter niet zeggen dat er geen 'vertaling' mogelijk is naar de reguliere lespraktijk van maximaal drie uur les per week. Zoals eerder gesteld, kan het onderdompelingconcept worden aangepast naar eigen inzicht en passend bij de eigen schoolcultuur. De ervaringen van het onderzoek en de pilot zijn samengevat in de brochure *Onderdompeling. Naar effectiever taalonderwijs*, die u gratis kunt verkrijgen bij CPS. U kunt de brochure downloaden op <www.cps.nl/talencentrum>, klik op 'Thema's', klik op 'Onderdompeling'. Of vraag gratis de papieren versie aan bij Vigna-Lizza Sol, <v.sol@cps.nl>, (06) 558 986 80.

Dat de leerling grammaticale fouten maakt, is niet erg; het gaat erom dat de boodschap overkomt